

УДК 327(44)

Еволюція північноатлантичної політики Франції від Ф. Міттерана до Н. Саркозі

Валерія Авраменко,
здобувач кафедри міжнародної інформації
Інституту міжнародних відносин
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка

У статті розглядається особлива позиція Французької Республіки щодо НАТО та її вплив на європейські країни від часів Міттерана до наших днів.

Ключові слова: Франція, НАТО, зовнішня політика.

This article concerns a particular position of France Republic in question of NATO and its influence on European countries from the time of Mitteran to nowadays.

Keywords: France, NATO, foreign policy.

Пошуки відповідей на виклики глобалізованого світу початку ХХІ століття визначають еволюцію економіки, суспільства, державних інститутів, зовнішньої політики кожної країни. Крах біполярної системи поставив під питання зовнішньополітичну концепцію Франції, основи якої були закладені генералом де Голлем та зберігалися тією чи іншою мірою при усіх його наступниках. Основою цієї концепції була ідея «величі». Французькі лідери, реально оцінюючи міжнародну ситуацію, розуміли, що конкурувати зі США та СРСР і в подальшому з Росією самотужки Франція уже не в змозі. Проте відмовлятися від ролі світового лідера французи також не збиралися. Свою роль, велич та міць президенти П'ятої республіки вбачали у створенні єдиної, сильної, об'єднаної Європи.

Серед дослідників зовнішньополітичного курсу загалом та північноатлантичної політики Франції зокрема варто виділити А. Каспі, Б. Мотфферранда, В. Горбуліна, Ж. Б. Дюрозеля, О. Тумаркіна, Д. Муазі, П. Гербе, К. Дурандін, К. Сівкова, Б. д'Абовілля, Ф. Бозо.

Метою дослідження є аналіз зовнішньополітичного курсу країни в контексті північноатлантичної політики за президентства Ф. Міттерана, Ж. Ширака і Н. Саркозі, а також розгляд процесу реінтеграції Французької Республіки до військової структури НАТО.

За час першого семирічного президентства Франсуа Міттерана (1981-1987) відносини між Францією та Росією дещо погіршилися. Підставою стало введення військ у Афганістан, події у Польщі та розгортання нових радянських ракет середньої дальності. Однак головною причиною дистанціювання від СРСР було прагнення першого президента-соціаліста П'ятої республіки не втратити довіру США та ФРН, які не дуже зраділи приходу до влади у Франції союзу лівих сил за участі комуністів в уряді.

Наприкінці 80-х ситуація почала змінюватися головним чином через політичні процеси в країнах Центральної та Східної Європи, пов'язані з перебудовою та гласністю в СРСР. Відкритість на Схід стала головним пріоритетом для другого президентства Міттерана.

На початку 90-х років перед Францією постали принципово нові проблеми міжнародного характеру, пов'язані з об'єднанням Німеччини. У зв'язку із розпадом СРСР відбулися докорінні зміни у відносинах між Заходом і Сходом, де Франція займала особливе місце. Нарешті конфлікт у Перській затоці виявив претензії США на одноосібне світове лідерство, ускладнивши політику Франції стосовно арабських держав. Проте на той період найголовнішою проблемою Франсуа Міттеран визначив об'єднання Німеччини. Спільна діяльність Ф. Міттерана та канцлера ФРН Г. Коля зіграла історичну роль. Головними досягненнями Міттерана у процесі об'єднання Німеччини можна вважати непорушність кордонів по Одеру-Нейсе, підтримка з боку Німеччини французької ініціативи нового прориву у справі європейської інтеграції – введення єдиної європейської валюти та перехід від економічного об'єднання до політичного союзу. Маастрихтський договір від 7 лютого 1992 року справедливо називають творінням Міттерана та Коля. Таким чином прагнення до створення єдиної Європи на противагу потужності та впливовості США на світовій арені почали втілюватися у життя [1].

Припинення протистояння часів «холодної війни» Ф. Міттеран вдало використав для висунення ідеї, котра цілком логічно вписувалася в традиційну французьку домінанту щодо посилення європейської стратегічної автономності. Пропозиція створити європейську конфедерацію з політико-юридичним підґрунтям мала на меті заснувати структуру, де б усі європейські країни сприймалися за принципом рівності.

Спонукальним мотивом прихильного ставлення Франції до Росії в питанні розширення НАТО, крім бажання не загострювати взаємин із нею, було також прагнення дещо загальмувати вступ нових членів до НАТО, принаймні допоки не активізується реформування цієї організації у напрямку посилення в ній ваги європейців, бо саме зміцнення ролі європейців у НАТО було пріоритетним для Франції.

Усвідомлюючи необхідність тримати курс, заданий попередником, Жак Ширак виділив позицію своєї країни на користь міжнародного права з метою підтримати дипломатичний вплив Франції у світі. З моменту свого обрання президентом Республіки він оголошує, що призначення Франції – знову стати «маяком для всіх народів світу». П'ятий президент П'ятої республіки виконував свої функції в контексті американського унілатералізму, помірною за президентства Біла Клінтона (1993-2001) та абсолютною після теракту 11 вересня 2001 року, коли президентом США було обрано Джорджа Вальтера Буша [2].

Першою важливою міжнародною акцією Ж. Ширака стало поновлення влітку 1995 року французьких підземних ядерних випробовувань на аттоллі Муруроа в Тихому океані. Не зважаючи на заперечення держав тихоокеанського регіону та світової спільноти, президент Франції заявив, що його країна має завершити серію робіт щодо модернізації атомної зброї, для чого їй необхідно провести ще декілька експериментальних вибухів. На початку 1996 року Ж. Ширак оголосив про завершення випробувань.

Франція продовжувала брати активну участь у процесі євроінтеграції. Разом із іншими країнами Європейського Союзу вона підписала у жовтні 1997 року Амстердамський договір, що доповнював Маастрихтський документ. Він передбачав розширення повноважень та зміцнення ролі Європейського парламенту і подальший розвиток співробітництва країн, що входять до ЄС, у зовнішній, оборонній та кримінально-правовій галузях.

У другій половині 90-х років продовжувалося зближення Франції з США. По суті, розпочався процес інтеграції військових сил країни до структур НАТО. Франція брала участь у військовій операції держав Північноатлантичного блоку у Косово в 1999 році, підтримала військову присутність США в Афганістані у 2001-2002 роках.

З приходом до влади президента Ширака Франція зробила кілька кроків з нормалізації відносин з НАТО і повернення до цієї організації. На початку грудня 1995 р. було оголошено про три ініціативи в цьому напрямку: французький міністр оборони повинен був регулярно брати участь у заходах, що проводяться НАТО, разом зі своїми колегами; Франція знову повинна була зайняти своє місце у Військовому комітеті; вона мала намір покращувати робочі відносини зі штаб-квартирою Верховного командування об'єднаних збройних сил НАТО в Європі і з командуваннями, підпорядкованими організації. Французьке керівництво заявило про свій намір брати участь у роботі з оновлення альянсу і вирішення проблем гармонізації дій ЗСЄ і НАТО.

Задум Парижа полягав не в тому, щоб зовсім витіснити американців з Європи, а в тому, щоб європейці могли колективно проявляти себе і відстоювати свої погляди в рамках НАТО шляхом створення всередині блоку «європейської компоненти». Ж. Ширак запропонував американцям передати командування силами НАТО в Середземномор'ї європейцям при збереженні ними спільного стратегічного командування Європою та

Атлантикою. Проте Сполучені Штати не погодилися під приводом того, що Середземномор'я і Близький Схід входять у зону їх інтересів. У результаті французи призупинили реінтеграцію у військову організацію альянсу [3].

У травні 2007 року, коли Ніколя Саркозі був обраний президентом Франції, багатьом експертам та політичним спостерігачам здавалося, що передвиборча риторика не буде мати нічого спільного з майбутньою діяльністю на посту глави держави. Проте вже у листопаді 2007 року в ході візиту до Вашингтону французький президент оголосив нові зовнішньополітичні пріоритети своєї країни, які означали кардинальну зміну курсу зовнішньої політики Франції. Нові атлантичні пріоритети Парижу означали тотальний розрив з традиційною «голлістською» концепцією попередніх президентів. Замість трикутника Франція – Німеччина – Росія Н. Саркозі ініціював формування нової геополітичної конфігурації Париж – Вашингтон – Лондон. У січні 2008 року президент Франції виступив з ініціативою створення англо-французького військового союзу, аргументувавши свою пропозицію наявністю у двох європейських країн запасів ядерної зброї.

Головним напрямком зовнішньополітичного курсу Саркозі залишився північноамериканський. На відміну від своїх попередників Ніколя Саркозі виступив за повний перегляд принципів відносин зі США. Він виступає за підвищення значення ціннісної спільності двох країн, наголошує на необхідності спільного розгляду цілей та прагнень на світовій арені, тіснішого об'єднання західної півкулі, що означає активну взаємодію європейських країн і США. На саміті НАТО в Бухаресті Н. Саркозі підтримав розгортання елементів системи ПРО в Європі, визнаючи зростаючу загрозу розповсюдження ракетних технологій [4].

11 березня 2009 року Президент Франції Ніколя Саркозі під час конференції «Франція, європейська оборона і НАТО у XXI столітті» в Парижі проголосив про відновлення участі Франції у військових структурах Альянсу Північно-Атлантичного Договору. Це рішення не стало спонтанним і неочікуваним. Воно було заплановане ще минулого року, оголошене під час проведення Бухарестського саміту НАТО та підтвержене під час Мюнхенської конференції.

Франція фактично мала своїх представників у всіх органах НАТО, за винятком двох спеціалізованих інституцій: Комітету оборонного планування і Групи ядерного планування. А повна реінтеграція надає їй можливості брати участь у процесах військового планування, впливати на оборонні плани, брати участь у визначенні нових завдань НАТО, впливати на співробітництво і взаємодоповнюваність між ЄС і НАТО, робити вклад у визначення потреб в можливостях країн-членів НАТО на середньострокові і довгострокові періоди, брати участь у плануванні всіх без винятку сценаріїв врегулювання криз та в роботі Союзницького командування трансформації і Союзницького командування операціями [5].

Головною умовою Єлисейського палацу на переговорах щодо повернення у військовій структурі Північноатлантичного альянсу було призначення французького представника на одну з двох ключових військових посад цього військово-політичного блоку, а саме – на посаду начальника Стратегічного командування ОЗС НАТО з питань трансформації, штаб-квартира якого розташована в Норфолку (американський штат Вірджинія). За інформацією французької преси, така домовленість була досягнута між США та Францією. Крім цієї посади французьким генералам надали ще й керівництво постійним Об'єднаним Штабом об'єднаних сил НАТО в Лісабоні [4].

4 лютого 2009 року президент Франції Н. Саркозі та федеральний канцлер ФРН А. Меркель опублікували у газеті Le Monde спільну статтю під назвою «Безпека – наша спільна місія», в якій викладено основні ідеї спільного франко-німецького бачення майбутнього Альянсу та всього комплексу трансатлантичних відносин. Резонанс статті підсилено очевидними концептуальними змінами у зовнішній політиці США з приходом до влади Президента Обами [6].

Стаття містить основні елементи, які визначатимуть підходи Франції та ФРН до системи європейської безпеки в найближчому майбутньому, а саме: визнається складність стратегічної обстановки та визначається основне коло загроз, до якого входять конфлікт на Кавказі (перший збройний конфлікт в Європі у XXI ст.), подальша невизначеність на Близькому Сході, ядерна програма Ірану, міжнародний тероризм, конфлікти в Африці, а також світова фінансова криза. В цих умовах, на думку авторів статті, необхідно продемонструвати єдність і ширше розуміння проблематики міжнародної безпеки – розуміння, яке виходило б за рамки військової сфери. Автори переконані в тому, що подальше поглиблення франко-німецького партнерства є шляхом до посилення ролі Європейського Союзу у підтриманні безпеки в Європі та світі. Вони підкреслюють неефективність односторонніх рішень і дій та закликають до «духу партнерства» у трансатлантичних відносинах. Н. Саркозі та А. Меркель констатують, що стратегічне партнерство між НАТО та ЄС «не виправдовує сподівань», у першу чергу завдяки протиріччям між «деякими країнами» і заклик до перебудови відносин із Росією з метою ширшого залучення її до розв'язання проблем європейської безпеки. Також вони наголошують, що будь-яке розширення НАТО має сприяти загальним інтересам європейської системи безпеки, невід'ємною частиною якої є Росія. Лідери двох держав висловили прагнення зміцнювати режими контролю над озброєнням, особливо режим нерозповсюдження ядерної зброї та режим, запроваджений Договором про звичайні збройні сили в Європі.

Характеризуючи статтю в цілому, можна сказати, що вона є закликком до перенесення центру тяжіння прийняття політичних рішень стосовно європейської безпеки до Європи, активного залучення Росії до цього

процесу та корекції курсу НАТО з урахуванням нової стратегічної обстановки [7].

У французькому місті Довіль 18-19 жовтня 2010 року відбулася зустріч президента Росії Д. Медведева з президентом Франції Н. Саркозі та Федеральним канцлером Німеччини А. Меркель [8]. Зустріч у даному форматі відбулася після великої перерви – востаннє керівники Франції, Німеччини та Росії спеціально з'їжджалися на зустріч під Парижем у 2006 році.

Сторони в тристоронньому форматі провели поглиблений обмін думками про шляхи розвитку партнерства у формуванні загальноєвропейського простору безпеки і співпраці, а також про спільні виклики в цій сфері та вдосконалення механізмів реагування на них. Тема майбутньої архітектури європейської безпеки на саміті обговорювалася, але нові ініціативи президента Франції в розгорнутому вигляді не прозвучали [9].

Ніколя Саркозі залишається послідовним у прийнятті зовнішньополітичних рішень. Під час візиту у посольство США у вересні 2011 року, де відбулася церемонія, присвячена пам'яті жертв терактів 11 вересня 2001 року, він заявив, що пишається тим, що став президентом, який повернув Францію в інтегроване командування НАТО, що це було зроблено як для максимальної користі НАТО, так і для максимальної користі Франції. Він наголосив на тому, що пішовши на цей крок, Франція не відмовилася від своєї незалежності, тому що вона не може розчинитися в НАТО, і що таким чином вона захистила свої інтереси та підтвердила ті цінності, якими вона керується. У ході переговорів з генсеком НАТО Андерсом Фогом Расмуссеном 3 вересня 2011 року французький президент висловився на користь розвитку військового співробітництва з Росією при створенні системи ПРО НАТО в Європі. Обговорюючи питання про укріплення оборонної спроможності Європи, Ніколя Саркозі підкреслює, що Франція має намір залишатися однією з найвпливовіших європейських держав у сфері оборони, особливо щодо удосконалення методів перекидання військ та укріплення власних сил ядерного стримування [10].

Висновки. Прагнучи до більш ефективного вирішення різноманітних проблем сучасного світу, Франція надає велике значення своїм відносинам, так само як і відносинам Європи, з різними полюсами сили на міжнародній арені.

Хоча вплив, який вона має на світове співтовариство, значною мірою змінився, але і на початку XXI століття Франція продовжує незмінно дотримуватися певних принципів. Прагнення до збереження незалежності, яке відображало категоричне неприйняття Францією концепції біполярного світу, не виключало пошуку союзників. Протягом всього періоду «холодної війни» Франція незмінно заявляла про свою підтримку Атлантичного союзу. Після історичного примирення з Німеччиною вона була одним з головних учасників європейського

будівництва. З часів президентства де Голля неучасть у військовій організації НАТО символізувала особливу лінію Французької республіки. Реінтеграція Франції у структури об'єднаного командування НАТО має історичне значення як для самої Франції, так і для європейської політики в цілому. Повернення Франції до об'єднаного командування НАТО – аж ніяк не політична імпровізація «атлантиста» Н. Саркозі, а неминуча корекція зовнішньої політики країни, викликана закінченням біполярної епохи в міжнародних відносинах. Збереження статус-кво стало неможливим. Атлантичний вектор Франції намітився ще Ф. Міттераном, а потім став очевиднішим під час президентства Ж. Ширака. Після закінчення холодної війни, об'єднання Німеччини, розширення НАТО і ЄС на Схід позаблокова політика Франції більше не вписувалася в загальний розклад політичних сил, а вплив країни в об'єднаній Європі почав помітно слабшати. Тому направлення зовнішньополітичної осі Парижу в бік атлантизму можна розглядати як прагнення країни уникнути військово-політичної ізоляції, як спробу переконати «нову Європу» в тому, що Франція поділяє її погляди і не протиставляє себе західній спільноті.

Повернення Франції в НАТО в повному форматі свідчить швидше про слабкість зовнішньополітичних позицій країни, ніж про силу. Якщо раніше Франція була особливим членом НАТО, то тепер вона стає рядовим учасником альянсу. Проте Франція втратила б свою ідентичність, якби змирилася з долею бути такою як усі. Справжня натура країни проявляється в її месіанізмі, прагненні служити прикладом для наслідування. Без цього немає «величі Франції», про яку говорив засновник П'ятої республіки. Це добре розуміє нинішній президент Н. Саркозі, який прагне за рахунок безпрецедентної політичної активності зміцнити вплив країни не тільки в рамках Європи, а й на глобальному рівні.

Література:

1. **Рудинский Ю. И.** Франция – в поисках новых путей. Под ред. Ю. И. Рудинского. – С. 441-476.
2. **Lombart L.** La politique exterieure du president Jacques Chirac dans un monde Americano-Centre. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.afri-ct.org/IMG/pdf/24_Lombart.pdf.
3. **Lambert C.** Politique etrangere pour la france. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.les4verites.com/La-politique-etrangere-pour-la-France-1440.html>.
4. **Игнатченко И. В.** Сарко примеряет треуголку Бонапарта. Политические амбиции Николая Саркози достигли Африканского континента. [Електронний ресурс] / И.В. Игнатченко – Режим доступу: http://nvo.ng.ru/wars/2011-07-22/12_france.html.

5. **Мартинюк В.** Вплив повернення Франції до військових структур НАТО на євроінтеграцію України [Електронний ресурс] / В. Мартинюк – Режим доступу: <http://www.ucipr.kiev.ua/modules.php?op=modload&name=News&file=article&sid=603276881>.

6. Меркель – Саркозі: Безопасность – наша общая задача. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://rus.newsru.ua/arch/press/04feb2009/merkesar.html>.

7. **Капітоненко М.** Нова роль НАТО в Європі? [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://uaforeignaffairs.com/article.html?id=355>.

8. Медведев, Меркель і Саркозі зібралися в Довілі [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.euroatlantica.info/index.php?id=2660>.

9. **Ивахник А.** Итоги саммита в Довиле. Комментарий эксперта [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://rus.ruvr.ru/2010/10/20/27338214.html>.

10. Саркозі гордиться тем, что вернул Францию в структуры НАТО. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rosbalt.ru/main/2011/09/09/888379.html>.